

PARA POLİTİKALARINDA BEKLENTİLERİN ETKİSİNİ AÇIKLAYAN TEORİLERE YÖNELİK BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ¹

A Theoretical Approach to The Impact of Expectations in Monetary Policies

Ayşenur YAMAN² Nurdan ASLAN³

Özet

Anahtar Kelimeler:
*Adaptif Beklentiler
Teorisi, Rasyonel
Beklentiler Teorisi,
Bibliyometrik Analiz,
Para Politikalarında
Beklentiler*

Jel Kodları:

D81, D84, E37

Makale Geliş Tarihi:

1.07.2024

Makale Kabul Tarihi:

3.08.2024

Keywords:

*Adaptive Expectations
Theory, Rational
Expectations Theory,
Bibliometric Analysis,
Expectations in
Monetary Policies*

Jel Codes:

D81, D84, E37

Bir ekonomide, tüketicilerin, firmaların ve yatırımcıların tüketim tercihleri, fiyatlandırma, üretim ve yatırım ile ilgili kararları, piyasanın geleceği hakkındaki öngörülerinden etkilenir. Tüketicilerin, firmaların ve yatırımcıların karar alma süreçleri, piyasa beklentilerinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu kararlar ekonomik karar vericiler tarafından belirlenen politikalarla uyumlu olduğunda, beklenen politika değişiklikleri önceden hesaba katılma eğiliminde olup piyasada şok etkisi yaratmamaktadır. Bu durumun aksine, beklentiler ile yürürlüğe konulan politikalar arasında bir tutarsızlık varsa, piyasada dalgalanmalar ortaya çıkabilmektedir. Bu çalışma, piyasa beklentilerinin ekonomik politikalar üzerindeki etkilerinin teorik temelini araştırmakta, beklentilerin önemini vurgulamak için "adaptif beklentiler" ve "rasyonel beklentiler" teorilerinin temel yönlerini araştırmaktadır. Adaptif beklentiler teorisine göre, bireyler ekonominin geleceğine yönelik tahminlerini tarihsel verilere dayandırır ve bu tahminleri kademeli olarak ayarlar. Buna karşılık, rasyonel beklentiler teorisi, piyasa katılımcılarının kesin tahminler yapmak için mevcut tüm bilgileri kullandığını ve olası hataların rastgele olduğunu, zaman içinde düzeltildiğini varsayar. Çalışmada bu teoriler incelendikten sonra, adaptif ve rasyonel beklentiler teorileriyle ilgili Web of Science veritabanında yer alan çalışmalar üzerinde bibliyometrik analiz yöntemiyle literatür taraması yapılmıştır. Bulgular, ekonomik dalgalanmaların yaşandığı dönemlerde özellikle gelişmiş ülkelerde söz konusu teorilere sıklıkla başvurulduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda, nitel araştırma yöntemi ile hazırlanan çalışma gelecekte yapılacak araştırmalarda dikkate alınması gereken önemli teorik çerçeveler sunmaktadır.

Abstract

In an economy, the consumption preferences of consumers, the pricing, production, and investment decisions of firms, and the choices made by investors are influenced by their expectations regarding the future of the market. The decision-making processes of consumers, firms, and investors are significantly shaped by market expectations. When these decisions align with

¹ Bu çalışma Marmara Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Uluslararası İktisat Bilim Dalı çerçevesinde Prof. Dr. Nurdan Aslan danışmanlığında, Ayşenur Yaman tarafından hazırlanan ve henüz yayımlanmamış olan "Finansal Kriz Sürecinde İzlenen Para Politikalarının Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkileri: 2018 Döviz Kuru Krizi Sonrası Türkiye Örneği" başlıklı doktora tezinden esinlenerek hazırlanmıştır.

² Arş. Gör., Maltepe Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik (İngilizce) Bölümü, İstanbul, Türkiye, E-posta: ayşenuryaman@maltepe.edu.tr. ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6353-8885>

³ Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, E-posta: nuraslan@marmara.edu.tr. ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6080-3513>

the policies determined by economic policymakers, anticipated policy changes tend to be incorporated into decisions in advance, thereby avoiding shock effects in the market. Conversely, if there is a mismatch between expectations and implemented policies, market fluctuations may occur. This study explores the theoretical foundations of the influence of market expectations on economic policies, focusing on the significance of expectations by examining the fundamental aspects of the "adaptive expectations" and "rational expectations" theories. According to the theory of adaptive expectations, individuals base their forecasts about the economy's future on historical data and gradually adjust these predictions. In contrast, the rational expectations theory assumes that market participants utilize all available information to make precise forecasts, with any potential errors being random and corrected over time. Following an examination of these theories, a bibliometric analysis was conducted on studies indexed in the Web of Science database related to adaptive and rational expectations theories. The findings indicate that these theories are frequently referenced, particularly in advanced economies, during periods of economic volatility. In this context, this study, prepared using a qualitative research methodology, provides critical theoretical frameworks to be considered in future research.

1. Giriş

Bir ekonomide yatırımcı, tüketici ve firmaların ekonomik davranışları, tüketim tercihleri, yatırım kararları, firmaların fiyat ve dış ticaret kararları piyasaya ilişkin beklentileri doğrultusunda yönlendirilmektedir. Yatırımcılar, beklenen piyasa getirilerine göre varlık dağılımı yapmakta; tüketiciler, gelecekteki fiyat artışlarını dikkate alarak tasarruf kararlarını, firmalar ise beklenen piyasa talebine göre yatırım, üretim, stok, nakit dağıtım gibi önemli kararlarını almaktadır. Piyasa katılımcılarının para politikalarına yönelik bu beklentileri ise, ülkenin para otoritesi olan merkez bankasının alacağı para politikası kararları ve bunların piyasalarda yaratacağı etkileri belirleyebilmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan sonra dünya ülkelerinin artan entegrasyon çalışmaları sonucu merkez bankaları ekonomik beklentileri yönlendirmek suretiyle para arzını yönetmekte ve para politikalarını belirleme konusunda aktif bir rol oynamaktadır.

Bir ülke merkez bankasının uyguladığı para politikası değişiklikleri eğer piyasa katılımcılarının beklentileri ile aynı doğrultuda ise bu değişikliklerin piyasa tarafından daha önceden fiyatlanmış olması mümkündür. Bu durumda politika değişiklikleri sonrası oluşacak etkinin daha düşük olması beklenir. Eğer uygulanacak olan politikanın ekonomi üzerinde olumsuz etkisi olacağına yönelik bir beklenti hakimse bu durumda piyasa katılımcılarının harcamaları kısmasıyla birlikte büyümenin yavaşlaması söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla merkez bankalarının uygulayacağı politikaların etkinliği açısından piyasa beklentileri büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle gelecekteki ekonomik ortama yönelik beklentileri analiz etme çalışmaları da oldukça yaygın olarak yapılmaktadır. Beklentilerin politika değişiklikleri üzerindeki etkisinin dikkate alınması, politika yapıcılar tarafından geleceğe yönelik daha doğru biçimde karar alınmasına, piyasa risklerinin azaltılmasına, istikrar ve büyümenin sürdürülmesine yardımcı olmaktadır. Beklentilerin göz ardı edilmesi ise gelecekteki ekonomik ortama yönelik yanlış karar alınmasına, istikrarsızlığa, ekonomik büyümede yavaşlamaya ve dahası ekonomik krizlere yol açabilmektedir.

Çalışmada adaptif ve rasyonel beklentiler teorileri ekonomik çerçevede açıklanmış olup bu konudaki öncü çalışmalardan önce ve sonra oluşan görüşler ayrı bölümlerde incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle konuya ilişkin literatür incelemesi yapılmış, sonrasında teorik çerçevesi açıklanmıştır. Son bölümde ise gelecekte konuya ilişkin hazırlanacak çalışmalara öncülük etmesi amacıyla bibliyometrik analiz yapılmış ve sonuçları açıklanmıştır.

2. Literatür İncelemesi

Günümüz küresel dünya düzeninde ülkeler arasında ticari ilişkilerin ve ekonomik entegrasyonların artmasıyla birlikte ekonomik dalgalanmaların yayılma hızı artmış ve dolayısıyla bir ülkeyi ilgilendiren ekonomik dalgalanmalar beraberinde birden fazla farklı ülkeyi de etkiler hale gelmiştir. Bu nedenle ekonomik dalgalanmaların temeline inmek gerektiğinde piyasa beklentileri önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Dünya genelinde 2008 Finansal Krizi sonrası dönemde, bu krizin nedenlerini inceleyen araştırmacılar sıklıkla adaptif ve rasyonel beklentiler teorilerine başvurmaktadır.

Dubois ve Holmberg (2010) çalışmalarında risk yönetim sistemlerinde ve ekonomide adaptif ve rasyonel beklentileri incelemektedir. Adaptif ve rasyonel beklentilerin, 2009 Finansal Krizi sırasında alınan ekonomik kararların yanlış yönlendirilmesini tam anlamıyla açıklayamamaktadır. Çalışmada adaptif beklentiler pasif ve zayıf bir öngörü, rasyonel beklentiler ise güçlü ve aktif bir öngörü ile ilişkilendirilmektedir. Bu doğrultuda, rasyonel beklentiler teorisinin özellikle kriz dönemlerinde daha geçerli bir yaklaşım olduğu ima edilmektedir. Zira, bu teori karar verme süreçlerinde daha güçlü bir öngörü sağlayarak daha etkili olmaktadır.

Kowalski ve Shachmurove (2011) yayımladıkları makalede 2007 yılında başlayıp 2010 yılına kadar devam eden Finansal Krizin ardından, mevcut ekonomik ve finansal teorileri ele almaktadır. Buna göre İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemden bu yana yaşanan ekonomik dalgalanmaların nedenleri, Keynesyen teorisinin etkisinin azalması ve klasik ekonomi ilkelerine dönüştür. Krizin temel nedeni aşırı deregüstasyon, merkez bankalarını hızlı faiz indirimleri ve sonu düşünülmeden uygulanan mali politikalarıdır. Bu nedenlerle ekonomik aktörler gelecekteki riskleri tam olarak öngörememiş, buna uygun önlemleri alamamıştır. Bu kriz, ekonomik aktörlerin beklentilerini geçmişteki gelişmelere dayalı olarak güncellediklerini ancak tam rasyonel davranmadıklarını göstermiştir. Dolayısıyla makalenin bulgularına göre adaptif beklentiler teorisi rasyonel beklentilere göre daha geçerlidir.

Ferrando ve Preuss (2021) çalışmasında 2008 Finansal Krizi sonrasında firmaların finansmanına ilişkin beklentilerini nasıl oluşturduklarını incelemiştir. Çalışmada, Avrupa Merkez Bankasının 2009-2018 yıllarını kapsayan “Şirketlerin Finansmana Erişim Anketi (Survey on the Access to Finance of Enterprises, SAFE)” kullanılarak beklentilerin geriye ve ileriye dönük unsurları araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda adaptif beklentilerin geçerli olduğu ancak rasyonel beklentilerin reddedildiği belirtilmiştir. Zira, firmalar, yeni bilgilere dayanarak beklentilerini güncellerken tamamen rasyonel biçimde hareket etmemektedir. Dolayısıyla Avrupa Merkez Bankasının 2012 yazında yayınlamış olduğu politika duyurularının ileriye dönük beklentilere kısmen etki ettiğine dair sonuca ulaşılmıştır.

Rivot (2023) çalışmasında Milton Friedman ve Robert Lucas arasındaki metodolojik farklılıklara ve Lucas'ın Friedman üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Söz konusu iki ekonomist Keynes karşıtı politikalar konusunda benzer görüşlere sahip olmakla birlikte parasal bir ekonominin işleyişinin açıklanmasında farklılaşmaktadır. Lucas'ın 1972 yılında yayınlamış olduğu makalenin Friedman'ın monetarist görüşlerine teorik temeller oluşturduğu öne sürülmektedir. Lucas, Friedman'ı beklentilerin ekonomik dinamiklerdeki rolünü yeniden düşünmeye zorlayarak yalnızca “parasal sürprizlerin” rasyonel bireylerin fiyat algılarını etkileyebileceğini savunmaktadır. Bunun sonucunda Friedman, teorilerini rasyonel beklentiler çerçevesinde daha sağlam temellere oturtmuş ve ekonomik beklentileri açıklamakta daha etkili hale gelmiştir.

Geniş bir literatür alanında kullanılan adaptif ve rasyonel beklentiler kavramlarının kullanıldığı ve Web of Science veri tabanında bulunan ve en çok atıf alan üç makaleye ilişkin bilgiler Tablo-1'de yer almaktadır.

Tablo-1. Adaptif ve Rasyonel Beklentilere İlişkin En Fazla Atıf Alan 3 Yayın

Yazar(lar)	Yayın Tarihi	Yayın Başlığı	Kullanılan Yöntem	Atıf Sayısı
Lant, T. K.	1992	Aspiration Level Adaptation: An Empirical Exploration	Matematiksel Modelleme	308
Franzese, R. J.	2002	Electoral and Partisan Cycles in Economic Policies and Outcomes	Literatür İncelemesi	255
Pesaran, M. H., ve Weale, M.	2006	Survey Expectations. Handbook of Economic Forecasting	Ekonometrik Analiz	134

Kaynak: Web of Science üzerinden yapılan araştırma sonucu yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Bu üç çalışma ekonomi ve organizasyon teorisi alanlarına katkıda bulunmuştur. Lant (1992), örgütlerin performans geri bildirimine nasıl uyum sağladığını araştırarak, hedefe odaklı sistemlerin davranışsal dinamiklerini matematiksel modelleme ile ele almıştır. Çalışma zamanla adaptif öğrenmenin rasyonellikle tutarlı davranışsal sonuçlara yol açabileceğini ortaya koymaktadır. Franzese (2002), demokratik ülkelerde ekonomik politika ve sonuçları üzerindeki seçim ve partizan döngülerini analiz ederek, ekonomik politikadaki partizan etkilerin gücünü ve süresini ortaya koymuştur. Pesaran ve Weale (2006) ise beklenti teorilerini ve anket beklentilerini ekonometrik yöntemlerle inceleyerek, beklenti modellerinin test edilebilir sonuçlarını vurgulamıştır ve bu modellerin ekonomik tahminlerdeki rolünü belirtmişlerdir. Çalışmada nitel anketleri nicel hale getirmenin alternatif yöntemleri incelenmekte, beklentilerin analizinde ve tahmin edilmesinde toplu ve bireysel anket yanıtlarının kullanımı tartışılmaktadır. Söz konusu üç yayın beklenti oluşumu, örgüt adaptasyonu ve ekonomi politikalarının dinamikleri gibi konularda yapılmış olup hipotezlerini adaptif ve rasyonel beklentiler teorilerine dayandırmışlardır. Bu nedenle, adaptif ve rasyonel beklentiler teorilerinin sadece ekonomi değil aynı zamanda işletme, siyaset bilimi gibi alanlarda da etkin olduğunu söylemek mümkündür. Ancak hazırlanan bu çalışma söz konusu teorileri ekonomi bağlamında ele almaktadır.

3. Ekonomide Adaptif ve Rasyonel Beklentilere Teorik Yaklaşım

Ekonomik geleceğe yönelik beklentiler konusunda literatürde adaptif ve rasyonel beklentiler olmak üzere iki temel bakış açısı bulunmaktadır. Adaptif beklentiler teorisi, piyasada yer alan yatırımcı, tüketici ve firmaların karar alma sürecinde geçmiş dönemlerdeki verileri kullanarak gelecek dönemdeki ekonomik değişkenleri tahmin etmelerine dayanmaktadır (Ezekiel, 1938; Akerman, 1957; Nerlove, 1958). Buna göre özellikle enflasyon, para politikası, işsizlik gibi makroekonomik değişkenlerin geçmiş dönemlerdeki değerleri göz önüne alınarak bugün ve gelecekteki değerleri tahmin edilmekte ve buna göre ekonomik davranış kararları alınmaktadır. Rasyonel beklentiler teorisine göre ise, ekonomideki politika değişiklikleri ve etkileri rasyonel olan bireyler tarafından önceden tahmin edilebilmektedir. Bireyler ekonomik verilerle ilgili tam bilgiye sahip olduğu için politika değişiklikleri karşısında çok hızlı bir biçimde karar alarak beklentilerini oluşturmaktadır (Lucas, 1972; Sargent ve Wallace, 1973; Barro, 1976).

3.1. Adaptif Beklentilerin Enflasyon Üzerindeki Etkisine İlişkin Görüşler

Adaptif beklentiler teorisine yönelik çalışmalar Cagan'ın 1956 yılında yayımlanmış olduğu çalışma ile başlamaktadır. Cagan, enflasyonist bir süreç içinde bulunan bir ekonomide reel para talebinin en temel belirleyicisinin beklenen enflasyon oranı olduğunu matematiksel model yardımıyla açıklamaktadır. Cagan bu modelini miktar teorisinden yararlanarak geliştirmiş ve ekonomideki para stokunun enflasyon ile olan ilişkisini bu çerçevede açıklamıştır. Bilindiği üzere miktar teorisine göre paranın dolaşım hızı sabittir ve para stokundaki otonom artışlar sonucu fiyat artışları yaşanmaktadır. Cagan'ın modeline göre, ekonomideki para stokunda bir artış olmasa da paranın dolaşım hızının artmasıyla birlikte fiyat artışları ve enflasyon yaşanmaktadır. Ekonomideki toplam tüketim gerçek gelir ile değil, beklenen gelir ile orantılıdır. Ancak beklenen gelire ilişkin tahmin yapılması ve bu doğrultuda tüketimin ölçülmesi mümkün olmadığından, beklenen gelir önceki dönem gelirleriyle orantılı olacak şekilde ifade edilmektedir. Bu nedenle bireyler gelecek tüketimlerini, geçmişteki gelir ve enflasyon düzeylerine göre oluşan tahminleri doğrultusunda yönetmektedir. Cagan modelinde enflasyon olgusu beklenen gelire, enflasyon beklentilerine ve paranın dolaşım hızına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Cagan, 1956: 25-117). Cagan'ın literatüre yapmış olduğu en büyük katkı hiperenflasyonun tamamen para talebi ile açıklanabilen bir olgu olduğunu ve para talebinin beklentiler doğrultusunda değiştiğini öne sürmesidir. Cagan reel nakit dengesindeki sapmaların temel nedeninin fiyatlardaki beklenen değişim oranı olduğunu öne sürerek literatüre yeni bir bakış açısı kazandırmıştır.

Ekonomide beklentilerin etkileri 1934 yılında Kaldor tarafından yayımlanan çalışmada tarımsal malların fiyat değişimlerini dikkate alacak biçimde incelenmiş ve izleyen yıllarda ekonomistlere yol gösterici olmuştur. Kaldor, çalışmasında temel olarak ekonomide statik analizin bir kabulü olan kararlı denge konusunu sorgulamaktadır. Buna göre statik analizin kabulleri dengeyi kararlı yapmak üzere geliştirilen koşullardan oluşmakta ve bu koşulları değiştirmeden kabul etmek insanların kolayına gelmektedir. Kararlı dengenin genel kabul gören koşulları gereği, kapalı bir ekonomi ve tam rekabet yapısı geçerli olup bu ekonomide tam bilgi söz konusudur. Ayrıca mallar doğrudan mübadele edilebilmekte, tüm bağımsız değişkenler zaman içinde sabit kalmakta ve bireyler fiyatların değişmeyeceği beklentisi içindedir. Kaldor bu varsayımların tümünün bir ekonomik sistemde aynı anda var olmayacağını ve dolayısıyla denge noktasının kararlı kalmayacağını öne sürmektedir (Kaldor, 1934: 122-124).

Piyasalarda tarımsal malların fiyatlarının oluşumunu bir önceki yılın fiyatlarından yola çıkarak oluşan beklentiler çerçevesinde ele alan örümcek ağı teoremi Kaldor'dan sonra da ekonomistler tarafından farklı açılardan ele alınmıştır. Bunların arasında yer alan başlıca: Ezekiel (1938), Akerman (1957) ve Nerlove (1958) tarafından yapılmıştır. Ezekiel, örümcek ağı teoreminin yalnızca belli koşullar altında geçerli olabileceğini öne sürerek teoriye sınırlandırma yapmıştır. Buna göre teoremin geçerli olmasının ilk koşulu üretimin tam rekabet koşulları altında tamamen üreticilerin fiyat beklentileri ile oluştuğu bir piyasanın olmasıdır. Bu piyasada üreticiler cari fiyatların devam edeceği varsayımıyla gelecekteki üretim planını oluşturmakta ve kendi planının piyasayı etkilemeyeceğini düşünmektedir. İkinci koşula göre, üretim planları yapıldıktan sonra bunların değiştirilebilmesi için üzerinden en az bir dönem geçmesi gerekmektedir. Üçüncü koşul ise, fiyatların piyasada mevcut olan arz tarafından belirlenmesinin gerektiğidir. Buna göre tekeli bir yapının hâkim olduğu, fiyat ve üretimin idari yapı tarafından belirlendiği bir piyasa ya da değişen taleplere karşılık olarak arzı çok hızlı değişebilen mallar için örümcek ağı teoremi geçerli olmamaktadır (Ezekiel, 1938: 272). Genel olarak arz ve talep ilk denge noktasına yaklaşma eğiliminde olmakla birlikte her yıl verimliliğin farklı olması nedeniyle fiyatlar sürekli dalgalanma göstermektedir. Bu nedenle Ezekiel, örümcek ağı teoreminin tarım ve sanayi sektörlerinde üretilen her mal için geçerli olmayacağını öne sürmektedir.

Akerman (1957), örümcek ağı teoremini yeniden ele almakta, sanayi ve tarım ürünlerinin fiyat tepkilerinin birbirinden çok farklı olduğunu öne sürmektedir. Daha önce yapılan çalışmalarda

örümcek ağı teoremini açıklarken arz eğrisinin kısa ve uzun dönem için ayrı tanımlanmamasının teoreme abartılı bir önem atfedilmesine neden olduğunu belirtmiştir (Akerman, 1957: 155). Yaptığı analizde kısa ve uzun dönem olarak iki ayrı arz eğrisi kullanmış, kısa dönem arz eğrisinin uzun dönem arz eğrisine göre daha sert dalgalanmalar göstereceğini kabul ederek anlatımını gerçekleştirmiştir. Ezekiel, örümcek ağı teoreminin yalnızca bazı mallarda geçerli olabileceğini ifade etmiş ancak bunlara sanayi mallarını da dahil etmiştir. Akerman ise bu teorinin sanayi malları için geçerli olmayacağını çünkü sanayi üretimindeki süreçlerin birbirinden çok farklı zamanlarda başladığını ve bu süreçler arasında niceliğinin değiştirilmesinin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Oysa tarımsal mallarda ekim süreci hemen hemen aynı anda başlamakta ve yaklaşık bir yıl sonra tüm ürünler yaklaşık olarak aynı zamanda olgunlaşmaktadır (Akerman, 1957: 159-160). Dolayısıyla örümcek ağı teoremi sanayi mallarında geçerli olmayıp ancak tarımsal mallarda geçerlidir. Çünkü tarımsal malların üretim süreçlerinin başlama zamanı belirlidir ve süreçler arasında bu malların niceliklerinin değiştirilmesi mümkün olmamaktadır. Akerman bunların yanı sıra, çiftçilerin gelecekteki fiyatları belirlerken geçmiş fiyat deneyimlerinden yola çıkacaklarını kabul etmekte ancak eğer cari fiyatlar yükselirse birkaç yıl geçene kadar fiyatın yüksek düzeyde kalmayacağını düşüneceklerini öne sürmektedir. Zira, uzun vadeli arz eğrisinin ifade ettiği fiyat düzeyine göre yapılan planın anlamlı olması için bu fiyatın kalıcı olması beklenmelidir (Akerman, 1957: 154). Dolayısıyla çiftçiler açısından adaptif bir beklenti söz konusu olmaktadır.

Örümcek ağı teoremini adaptif beklentileri içerecek biçimde yeniden ele alan Nerlove (1958), çalışmasını Cagan (1956) ve Akerman (1957)'dan sonra yayımlamış olduğu için her ikisinin analizini kendi çalışmasında değerlendirmektedir. Nerlove, adaptif beklentiler çerçevesinde yeniden ele aldığı örümcek ağı teoremi analizini oluştururken tıpkı Akerman gibi kısa ve uzun dönemi ayrı ele almak gerektiğini kabul etmektedir. Çok kısa dönemde üretim faktörlerinin hiçbiri ya da bir kısmı değiştirilememekte, uzun dönemde ise bu tür sınırlamalar kalkmaktadır. Dolayısıyla firmalar için kısa vadeli arz esnekliği uzun dönem arz esnekliğine eşit ya da ondan küçük olabilmekte, büyük olması söz konusu olmamaktadır. Bunun yanı sıra Nerlove, arzın bir önceki dönem fiyatlarının fonksiyonu olduğunu da kabul etmektedir. Çiftçiler uzun vadeli planlamalarını bir önceki hasadın fiyatlandırmalarına göre yapacaktır ancak kısa dönemde bu planları gerçekleştiremeyebilirler. Kısa ve uzun dönemde talep değişmemekte, bu nedenle cari yıldaki ve uzun dönemdeki talep miktarları aynı olacak, piyasa dengesini belirleyen ise arz olacaktır (Nerlove, 1958: 234-236).

Sonuç itibarıyla adaptif beklentiler teorisi, karar alıcıların geçmiş verileri kullanarak ve geçmiş olaylardan öğrenerek beklentilerini şekillendirdiğini ve makroekonomik değişkenlerin öngörülebilir olduğunu öne sürmektedir. Ancak bu teori, karar alıcıların tüm hatalarından öğrenmesinin mümkün olmayacağı, yalnızca son birkaç hatadan yararlanabilecekleri ileri sürülerek eleştirilmektedir. Bunun yanı sıra insanların geçmişe ilişkin tüm bilgilere ulaşabilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bu bilgi noksanlığı, modeli sınırlayıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Adaptif beklentiler teorisinin ileri sürdüğü biçimde karar alıcılar geleceğe yönelik tahmin yapabilseler dahi ancak kısa vadeli geleceği öngörmeleri mümkün olup, uzun vadeli öngöründe bulunmaları mümkün olmayacaktır. Bu tür sınırlandırmalar nedeniyle adaptif beklentiler modeli, geliştirilmesi gereken bir model olmakla birlikte karar alma mekanizmalarını açıklamada önemli bir bakış açısı olarak ekonomi literatüründe yerini almıştır.

3.2. Rasyonel Beklentilerin Ekonomik Kararlar Üzerindeki Etkisine İlişkin Görüşler

Rasyonel beklentiler teorisini geliştiren ekonomistler talep yönlü Keynesyen teorileri eleştirerek Phillips eğrisini yeniden yorumlamışlardır. Böylelikle yeniden klasik iktisat okulunun temel ilkelerine bağlı kalınmış ve arz yönlü iktisat politikaları ön plana çıkmaya başlamıştır. Beklentiler teorisini ana hatlarıyla ortaya koyan ve mevcut verileri takip ederek oluşturulan çıkarımların bu verilerle tutarlı olduğunu göstermek amacıyla 1961 yılında çalışmasını yayımlayan Muth, ekonomide

beklentilere ilişkin bakış açısının yönünü değiştirmiştir. Muth'a göre literatürde dinamik ekonomi modelleri sıkça çalışılmakta ancak kullanılan veriler gerçek verilerle bağdaşmamaktadır. Bu nedenle bireylerin yalnızca önceki dönem verilerini kullanarak oluşturdukları adaptif beklentilerinin gerçekleşen değerlerle ilişkisi yanıltıcı olmaktadır.

Muth (1961)'a göre beklenti ve tahmin temelde farklı iki kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Firmaların ekonomik göstergelere yönelik gelecek tahminleri ile beklentilerin farklı kavramlar olduğunu öne sürmektedir. Sözünü ettiği bu beklentilere "rasyonel beklentiler" adını vermiştir ve dinamik modellerin rasyonel beklentileri yeterince yansıtmadığını öne sürmüştür. Bunun nedenleri olarak bilginin kıt olduğunu, beklentilerin ekonomiyi tanımlayan sistemin yapısına bağlı olarak değiştiğini ve tüm toplumun öngörüsünün ekonomik sistem üzerinde bir etkisinin olmayacağını savunmaktadır (Muth, 1961: 316). Rasyonellik varsayımının geçerli olup olmadığının anlaşılmasının tek yolu, gerçekte gözlemlenen bir durumu bilinen teorilerden daha iyi açıklayıp açıklamadığının test edilmesidir. Bu nedenle Muth rasyonel beklentiler hipotezinin ampirik bulgularını örümcek ağı teoremininkilerle karşılaştırmaktadır. Zira örümcek ağı teoreminin mevcut dinamik ekonomik modeller içinde en başarılı teori olduğunu belirtmektedir (Muth, 1961: 330-334).

Rasyonel beklentiler ile ilgili çalışmaların Muth ile başlamış olduğu ekonomi literatüründe genel kabul görmekle birlikte daha önceki çalışmaların belli başlı görüşlerinden etkilenildiği açıktır. Bu noktada Grunberg ve Modigliani tarafından 1954 yılında yayımlanan, ekonomik ve sosyal olayların öngörülebilirliğinin tartışıldığı çalışma dikkat çekmektedir. Söz konusu çalışmada öngörülebilirlik konusu beklenti değil, ekonomik ve sosyal olaylarla ilgili olarak geleceğe yönelik tahminler olarak ele alınmaktadır. Buna göre gelecekteki bir olaya ilişkin olarak yayınlanmış bir öngörü varsa ve ekonomik aktörler buna tepki gösterirlerse, olayların gidişatını etkileyerek bu öngörülerin yanlış olmasına neden olmaktadır. Eğer bu kamu öngörülerini yayınlanmamış olsa böyle bir durum oluşmayacaktır. Dolayısıyla kamu öngörüsünün geçersiz olmasının nedeni ekonomideki aktörlerin bireysel beklentilerini etkileyerek onların davranışlarını belirlemesidir (Grunberg ve Modigliani, 1954: 465-478). Muth, kamu öngörülerinin bir ekonomik sistemin işleyişinde bu denli etkisinin olmadığı, bireysel beklentilerin rasyonel olarak oluşacağı görüşündedir.

Rasyonel beklentiler hipotezini geliştiren Muth'un oluşturduğu modelin ekonomik analizde kullanılması teknik olarak zor olmakla birlikte bu hipotezin ekonomide kullanılabilir biçimde ifadesini Lucas 1972 tarihli çalışmasında geliştirmiştir. Tek bir piyasa düzeyinde kurulan rasyonel beklentiler hipotezini genişleterek makro düzeyde genel denge durumlarında kullanmıştır. Lucas ekonomilerde sistematik davranışın öngörülebilir ve öngörülemez bileşenlerden oluştuğunu öne sürerek farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Parasalcı ekolün paranın bir örtü olduğu ancak örtü dalgalandığında reel çıktının da titreyeceği görüşüne katılmaktadır. Zira parasal genişlemelerin önceden ilan edildiği ancak bu bilgidan faydalanmayı bilmeyenlerin olduğu bir ortama bilgidan faydalanmayı bilenler yerleştirildiğinde parasal dalgalanmalarla aynı yönde reel çıktı hareketlerinin olduğunu belirtmektedir. Bu ortamda gözlemlenen fiyat dalgalanmalarının çoğu, bir istisna dışında göz ardı edilmiştir. Bu istisna Phillips eğrisi gerçeğidir çünkü bu eğri genel bir denge sistemine yönelik çözüm olma özelliğine sahiptir (Lucas, 1972: 122).

Phillips'in 1958 yılında yayımlanan çalışması esasta ücretlerdeki artış hızı ile işsizlik düzeyi arasındaki ters yönlü ilişkiyi araştırmakla birlikte rasyonel beklentiler teorisi için temel olarak kabul edilen çalışmalardan biridir. Phillips ekonomide enflasyon ve işsizlik arasında tercih yapılmasının gerekli olduğu durumları bir eğri yardımıyla ifade etmiştir. Nominal ücret oranlarındaki değişim, ekonomideki işsizlik düzeyi ve bunun değişme oranı ile açıklanabilmektedir. Buna göre işsizlik düzeyinin sabit tutulması halinde ortalama ücret oranlarında gerçekleşecek olan artış, işsizlik düzeyinin serbest piyasada dalgalanmaya bırakılması halinde gerçekleşecek artıştan daha düşük düzeyde olacaktır. Bu nedenle işsizlik oranının düşmesi için serbest piyasada dalgalanmaya

bırakılması, ücret ve enflasyon oranının artması göze alınarak genişletici talep politikası uygulanması gerektiğini öne sürmektedir (Barro, 1976: 1-32).

Sargent ve Wallace 1973 yılında yayımladıkları çalışmada Muth'un rasyonel beklentiler hipotezini Cagan'ın hiperenflasyon modeli üzerinde uygulayarak beklentileri modelleme konusunda alternatif bir yaklaşım öne sürmektedir. Bir ülkedeki ekonomi politikalarının enflasyon üzerindeki etkisini açıklayabilmek ve enflasyonla mücadele edebilmek amacıyla bireylerin enflasyonla ilgili rasyonel beklentilerinin önemini anlayabilmek gerekmektedir. Çalışmaya göre devletin aşırı genişlemeci mali politikaları sonucunda para arzı artacak, bu da enflasyonist bir ortama neden olacaktır. Bunun yanı sıra bireylerin enflasyon beklentilerinin artmasıyla birlikte enflasyon olgusu bir sarmala dönüşerek ekonomideki arz ve talep dinamikleri değişecektir. Bu nedenle enflasyonun kontrol altına alınabilmesi için merkez bankalarının enflasyon beklentilerini dikkate alması ve bu doğrultuda para politikası düzenlemelerini yapması gerekmektedir (Sargent ve Wallace: ss. 328-350). Cagan'ın enflasyon beklentilerini açıkladığı adaptif beklentiler mekanizması amaca yönelik (ad hoc) bir yapıya sahip olmakla eleştirilmektedir. Ancak Sargent ve Wallace adaptif beklentilerin tamamen rasyonel olduğu koşulların varlığını göstermiştir. Bunun temel koşullarından biri enflasyonun arkasından para yaratılıyor olmasıdır. Çalışmada incelenen hiperenflasyon örneklerinin birkaçında bu koşul yer almaktadır. Bu durum ise devletin harcamalarını finanse edebilmek adına para yaratma yoluna gittiğini göstermektedir. Söz konusu örneklerden anlaşıldığı üzere devletler enflasyon oranında para yaratmaktan öte enflasyona bir tepki şeklinde ve sistematik olarak para yaratmışlardır. Enflasyona karşı verilen bu tepkinin geri besleme etkisiyle birlikte gelişen süreç hiperenflasyonun önemli bir nedeni olarak görülmektedir (Sargent ve Wallace, 1973: 349).

Barro 1976 yılında yayımladığı çalışmada Phillips eğrisi analizi çerçevesinde fiyat ve beklentiler arasında ilişki kurmuş ve para politikasının rolünü Sargent ve Wallace bakış açısıyla analiz etmiştir. Modelde piyasada fiyat ve üretim miktarının rekabetçi bir ortamda belirlendiğini, piyasada eksik bilgi olduğunu ve geleceğe ilişkin beklentilerin mevcut bilgilere dayanarak rasyonel bir biçimde oluşturulduğunu varsaymaktadır. Sargent ve Wallace'ın analizinde toplam çıktının istikrarlı olacağını belirtmesini eleştirmekte, çıktı bileşiminde arz ve talep değişikliklerinin yer almayacağı böyle bir durumun gerçek düzende olamayacağını belirtmektedir. Ekonomide zevk ve tercihler, teknoloji vb. konulardaki farklılaşmalar nedeniyle istikrarsız bir yapıda olan toplam çıktıyı istikrarlı bir ölçü olarak kabul etmek doğru olmayacaktır (Barro, 1976: 15).

Barro, çalışmasında para otoriteleri ile piyasa katılımcılarının ekonomi ile ilgili sahip oldukları bilgi düzeylerinin farklı olması halinde uygulanacak para politikalarının etkinliğini tartışmaktadır. Buna göre eğer piyasa katılımcıları ekonomi ile ilgili tam bilgiye sahiplerse para politikalarının mal arzı, talebi ve dolayısıyla toplam çıktı üzerinde herhangi bir etkisi olmayacaktır. Bu durumda piyasa katılımcıları para politikasına yönelik tüm kuralları bilmekte, gelecekteki fiyat ve para büyüme oranlarına ilişkin beklentilerini oluştururken bu bilgileri kullanmaktadır. Bu nedenle de uygulanan para politikaları toplam çıktının dağılımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmamaktadır (Barro, 1976: 21). Eğer para otoritelerinin ekonomi ile ilgili bilgisi piyasa katılımcılarından daha fazla ise politika etkinliği daha farklı olacaktır. Böyle bir durumda bu bilginin aktarılması ve kullanılması bir maliyet kalemidir ve istikrarın sağlanabilmesi için bu maliyete katlanmak gerekir. Böyle bir durumda Barro'ya göre para otoriteleri uyguladıkları politikaların etkinliğinin artması amacıyla piyasa katılımcıları ile aralarındaki bilgi boşluğunu en aza indirmeye çalışacaklar, Taylor (1975)'in modelinde olduğu gibi politika aldatması yoluna gitmeyeceklerdir (Barro, 1976: 19-25).

Rasyonel beklentiler teorisinin öne sürdüğü husus, bir ekonomide ekonomik süreçler öngörülebilir nitelikte ise rasyonel olan piyasa katılımcılarının bu süreci önceden tahmin ederek karar alacakları yönündedir (Muth, 1961: 316). Bu durumdaki olasılıkların en önemlisi para otoritelerinin uygulayacağı tüm kararların, tam bilgiye sahip olan piyasa katılımcıları tarafından fiyatlanması ve böylece para politikalarının ekonomide şok süreçler yaratmamasıdır. Ancak gerçek ekonomik

düzende piyasa katılımcıları her konuda tam bilgiye sahip olmayabilir. Bunun yanı sıra ne kadar çok bilgi sahibi olurlarsa bazı para politikalarının etkinliğinin o düzeyde azaldığı da görülmektedir. Zira piyasa zaten söz konusu politika ile ilgili beklentiye sahip olduğu için bunu önceden fiyatlamış olabilmektedir. Bu nedenle alınacak politika önlemlerinin etkili olabilmesi ve piyasada güven ve istikrarın sağlanabilmesi için piyasa katılımcılarının sahip olduğu bilgi düzeyinin artması önemlidir.

4. Metodoloji

Dünya genelinde özellikle son yirmi yılda yaşanan yoğun ekonomik entegrasyon hareketleri nedeniyle ülkeler birbirlerinin ekonomik kararlarından oldukça fazla etkilenmektedir. Bu nedenle son yıllarda yaşanan ekonomik dalgalanmalar ve finansal krizlerin boyutu küresel düzeyde olmakta ve bu durum akademik yazına da konu olmaktadır. Bu tür ekonomik istikrarsızlık durumlarına neden olan etkenler araştırılırken ekonomik verilerin beklenen ve gerçekleşen değerleri arasındaki ilişki de sorgulanmaktadır. Piyasalarda dalgalanmaların ya da finansal krizlerin yaşandığı dönemler başta olmak üzere, belirli dönemlerde tüketici, üretici ve yatırımcıların geleceğe yönelik beklentilerinin piyasanın bugünkü etkinliğini belirlemedeki gücü de sıkça tartışılmaktadır. Bu durumlarda ekonomide beklentilere ilişkin temel iki teori olan adaptif ve rasyonel beklentiler teorilerine de başvurulmaktadır. Çalışmada söz konusu teorilerin temeli ekonomik çerçevede açıklanmış olup bu konudaki öncü çalışmaların yanı sıra güncel çalışma ve görüşler de incelenmektedir. Teorik çerçeve açıklanırken adaptif ve rasyonel beklentiler teorilerinin ortaya çıkışı, etkileri ve ilerleyen dönemlerde etkilediği diğer görüşler açıklanmaktadır.

Hazırlanan çalışmada nitel analiz yöntemi tercih edilmiş olup bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda VOSviewer programı kullanılarak Web of Science veri tabanı üzerinden literatür incelemesi yapılmıştır. Bibliyometrik analiz, bilimsel alandaki çalışmaların katkılarının nicel olarak analiz edilmesini sağlayan bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu analiz yöntemi kütüphanecilik biliminin öneminin artması nedeniyle dünya ölçeğinde önemli bir çalışma alanı haline gelmektedir. Bu alan özellikle internet ve bilgi teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması nedeniyle, zamanla daha fazla önem kazanmaktadır. Bu analiz biçimi, çeşitli alanlardaki araştırmaların akademik literatürdeki etkisinin anlaşılmasını kolaylaştırmakta, büyük veri setlerinin sistemli biçimde incelenmesini, bilimsel yayınların etkileşimlerinin ölçülmesini sağlamaktadır (Kazancı ve Tanyaş, 2024). Çalışmada, literatür incelemesinin ardından konuya ilişkin teorik tartışmalar açıklanmıştır. Sonrasında, gelecekte konuya ilişkin hazırlanacak çalışmalara öncülük etmesi amacıyla VOSViewer analiz programı yardımıyla bibliyometrik analiz yapılmış, sonuçları açıklanmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise sonuç ve tartışma bölümü yer almaktadır.

5. Analiz ve Bulgular

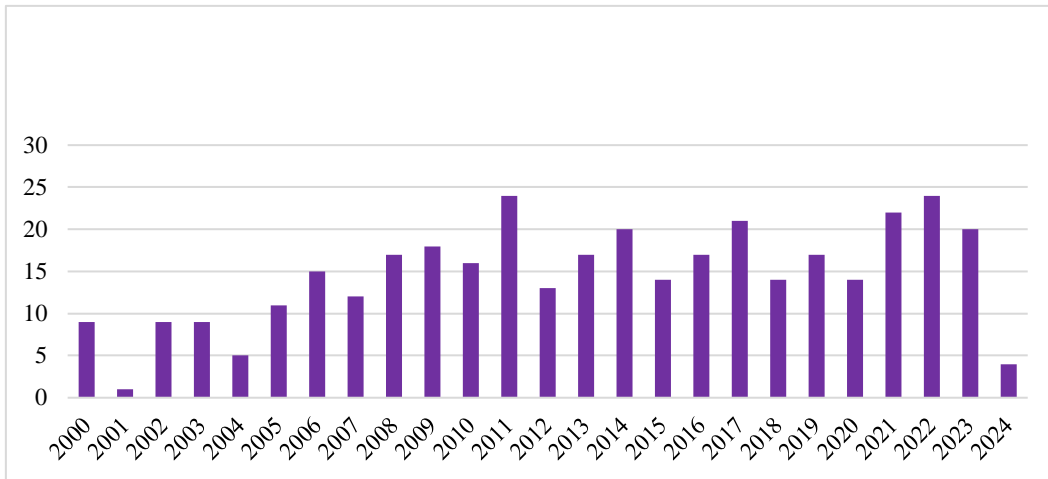
Ekonomide beklentilerin dikkate alınması konusunda yol gösterici nitelikteki çalışmalar adaptif beklentiler ve rasyonel beklentiler teorileri ile ortaya çıkmıştır. Bir önceki bölümde açıklandığı üzere, adaptif beklentiler teorisi bireylerin ekonomik kararlarını geçmiş deneyim ve bilgilerine göre alacaklarını ileri sürmüştür (Ezekiel, 1938; Akerman, 1957; Nerlove, 1958). Bu teori ile birlikte beklentilerin ekonomik davranışlar üzerindeki etkisi dikkate alınmaya başlamıştır. Buna göre piyasada yatırımcı, tüketici ve firmalar bir önceki dönemin ekonomik verilerini dikkate alarak bugünkü beklentilerini oluşturur ve bu doğrultuda kararlar verir. Rasyonel beklentiler teorisi ise bu görüşü kabul etmekle birlikte bugünkü ekonomik koşulları da dikkate aldıklarını öne sürmektedir (Lucas, 1972; Sargent ve Wallace, 1973; Barro, 1976). Dolayısıyla yatırım ve tüketim kararlarında geçmiş deneyimlerin yanı sıra mevcut ekonomik koşulların etkisi bulunmakta ve böylece geleceğe yönelik doğru tahmin yapılmaktadır. Bu teori bireylerin ve firmaların tüm verilere erişebildiğini ve

bunları etkili biçimde yorumlayabildiğini varsaymaktadır. Ülkelerin geçmiş deneyimleri piyasadaki yatırımcı, tüketici ve firmaların ekonomik kararlarını ve dolayısıyla bu teorilerin mevcut ekonomik davranışları açıklama gücünü belirleyici rol oynamaktadır.

Ekonomide beklentilerin önemi ile ilgili olarak oldukça fazla sayıda çalışma bulunmakla birlikte bu konuda öncü olan çalışmalar ve literatüre olan katkılarını inceleyebilmek adına bu bölümde bibliyometrik analiz yöntemiyle literatür incelemesi tamamlanmıştır. Bu doğrultuda literatür incelemesinin detaylandırılması ve gelecekte yapılacak çalışmalara öncülük etmesi adına VOSviewer bibliyometrik yazılım programı kullanılarak Web of Science veri tabanında yer alan çalışmaların etkileşimleri incelenmektedir. Buna göre hazırlanan çalışmanın yanıt aradığı sorular şu şekildedir:

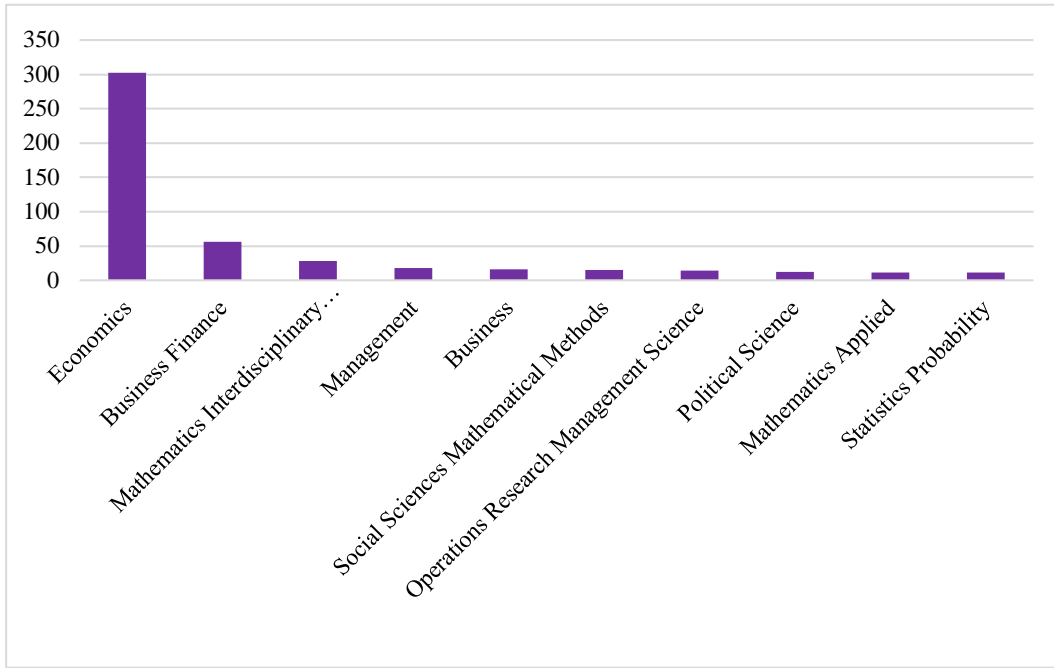
1. Adaptif ve rasyonel beklentiler ile ilgili çalışmaların sayısı nedir?
2. Adaptif ve rasyonel beklentiler ile ilgili çalışmaların türleri nelerdir?
3. Adaptif ve rasyonel beklentiler ile ilgili çalışmaların konu dağılımı ve sayısı nedir?
4. Adaptif ve rasyonel beklentiler ile ilgili çalışmaların birlikte yayın yapan yazarların ortaklıkları üzerine yapılan ortak yazar analizi sonuçları nelerdir?
5. Adaptif ve rasyonel beklentiler ile ilgili çalışmaların yazarların aldığı atıflara göre yapılan yazar atıf analizi sonuçları nelerdir?
6. Adaptif ve rasyonel beklentiler ile ilgili çalışmaların ülke atıf analizi sonuçları nelerdir?
7. Adaptif ve rasyonel beklentiler ile ilgili çalışmaların kurum atıf analizi sonuçları nelerdir?

Hazırlanan çalışmanın bu bölümünde, VOSviewer programı aracılığıyla 24.07.2024 tarihinde yapılan incelemede Web of Science veri tabanında “rational expectations” ve “adaptive expectations” anahtar kelimeleriyle, 2000 yılı sonrasında yayımlanmış olacak biçimde yapılan tarama sonucunda 650 adet yayına ulaşılmıştır. Bu yayınların 166 adedi açık erişimle ulaşılabilir olup 394 adedi makale, 44 adedi kongre/konferans bildirisi, 8 adedi inceleme makalesi, 5 adedi kitap bölümü, 4 adedi editoryal materyal, 3 adedi yayımlanmamış makale, 3 adedi not ve 1 adedi kitap olarak sınıflandırılmıştır. Söz konusu yayınların yıllara göre dağılımına bakıldığında 2011 ve 2022 yıllarında en çok sayıda çalışmanın yayımlanmış olduğu Grafik-1 üzerinden de görülebilmektedir.

Grafik-1. Yıllara Göre Adaptif ve Rasyonel Beklentilere İlişkin Yayınların Yüzdelik Dağılımı

Beklentilere ilişkin literatürün 1950’li yıllardan itibaren yaygınlaştığı göz önünde bulundurulursa, 2000 yılı sonrasında belli bir dönemde yoğunlaşma olmaması anlamlı ve beklenen bir sonucu göstermektedir. Grafik-2’de Web of Science veri tabanında adaptif ve rasyonel beklentilere ilişkin çalışmalar kategorilerine göre ayrılmış olarak gösterilmektedir. Tabloda görüleceği üzere söz konusu teorik alanda hazırlanan oldukça çeşitli çalışma alanı bulunmaktadır. Bununla birlikte ekonomi alanında yayımlanan çalışmaların %46’sının ekonomi olmak üzere büyük çoğunluğunun sosyal bilimler alanında olması da anlamlı bir sonuç vermektedir. Adaptif ve rasyonel beklentiler alanında yapılan çalışmaların alanlarına göre dağılımı grafik üzerinde gösterildiğinde ekonomi ve sosyal bilimler alanında yayımlanan çalışmaların yoğunluğu daha çarpıcı biçimde ortaya çıkmaktadır.

Grafik-2. Alanlarına Göre Adaptif ve Rasyonel Beklentilere İlişkin Yayınların Dağılımı

Grafik-2’de görüleceği üzere adaptif ve rasyonel beklentiler teorileri ile ilgili olarak Web of Science veri tabanında yer alan çalışmaların büyük çoğunluğu ekonomi ve çeşitli diğer sosyal bilimler alanında yayımlanmıştır.

5.1. Ortak Yazar Analizi (Co-authorship of Authors)

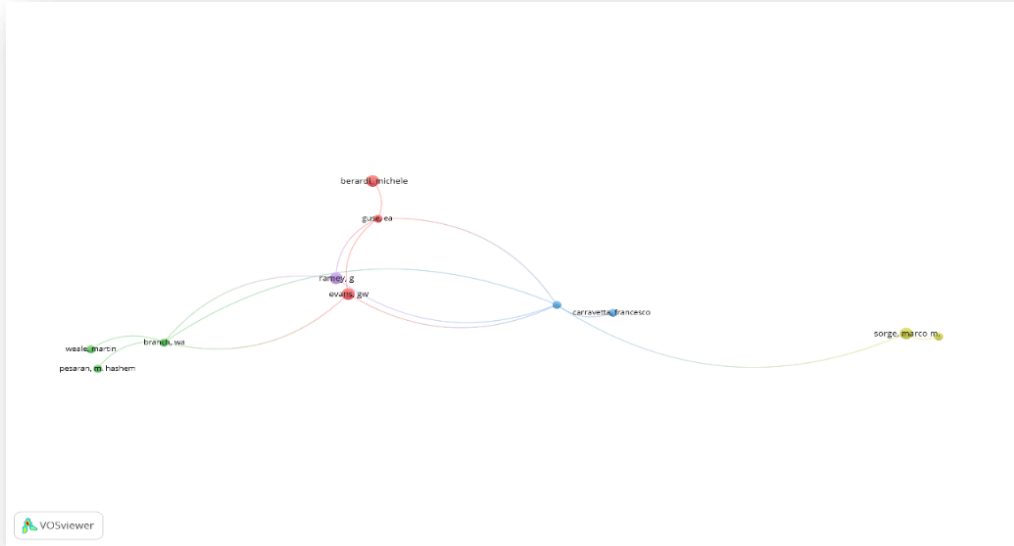
Adaptif ve rasyonel beklentiler teorilerine ilişkin yayın yapan yazarların ortaklık çalışmaları üzerinden yapılan analiz sonucunda ortaklık gücünün çok yüksek olmadığı gözlenmiştir. Söz konusu ilişki incelenirken VOSviewer üzerinde, yazarların en az 1 yayını bulunacak ve en az 1 atıf almış olacak biçimde araştırma yapılmıştır. Birbiriyle ilişkili 77 birim elde edilen sonuçlara göre tek bir küme içinde 4 yazardan oluşan birimler ve 6 bağlantı bulunmaktadır. En yüksek bağlantı gücüne ve en yüksek atıfa sahip olan yazarların Anderson, E. W., Fornell, C. ve Johnson, M. D. olduğu görülmektedir. Ortak yazar analizi sonucunun Tablo-2 üzerinden daha detaylı biçimde incelenmesi mümkündür.

Tablo-2. Adaptif ve Rasyonel Beklentilere İlişkin Ortak Yayın Analizi Sonucu

Yazar	Belge Sayısı	Alıntı Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü
Anderson, E. W.	1	280	2
Fornell, C.	1	280	2
Johnson, M. D.	1	280	2
Pesaran, M. Hashem	1	134	1
Weale, Martin	1	134	1
Pfajfar, Damjan	2	77	1

5.2. Yazarların Atıf Analizi (Citation of Authors)

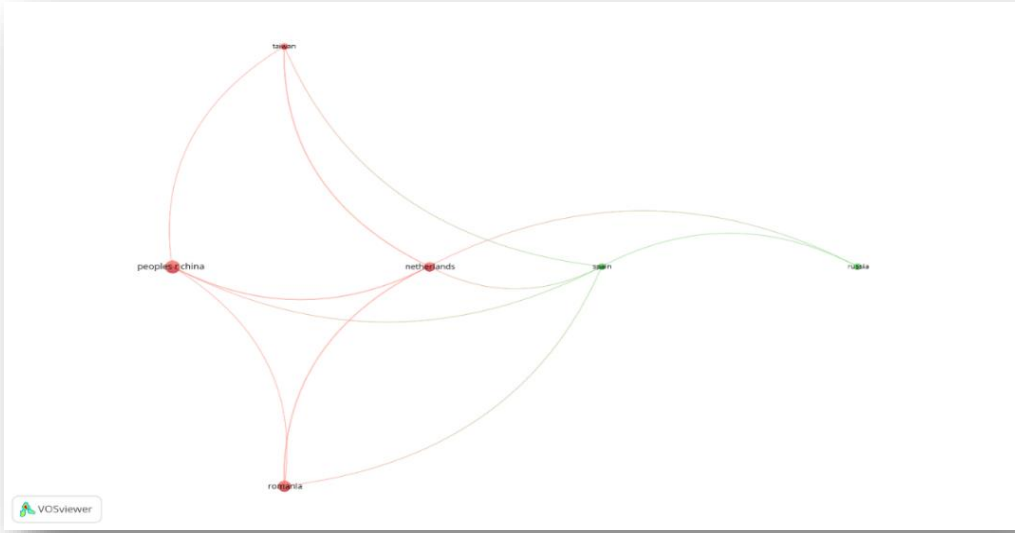
Adaptif ve rasyonel beklentilere ilişkin yayın yapan yazarların aldığı atıflara ilişkin analizin sonuçları bu bölümde yer almaktadır. Birbiriyle ilişkili 77 birim elde edilen sonuçlara göre 5 küme oluşmuş ve bunların içinde 11 yazardan oluşan birimler ve 14 bağlantı bulunmaktadır. Toplam bağlantı gücü en yüksek olan yazarın 10 bağlantı ile Damjan Pfajfar, en yüksek atıf sayısına sahip olan yazarların ise 280 atıf ile Anderson, E. W., Fornell, C. ve Johnson, M. D. olduğu görülmektedir. Bu yazarların yanı sıra Pesaran, M. H. ve Weale, M. 134 ile en yüksek atıf alan diğer yazarlardır. Ortak yazar analizi sonucunu Şekil-1 üzerinden de görmek mümkündür.

Şekil-1. Adaptif ve Rasyonel Beklentilere İlişkin Yazar Atıf Analizi Sonucu

5.3. Ülkelerin Atıf Analizi (Citation of Countries)

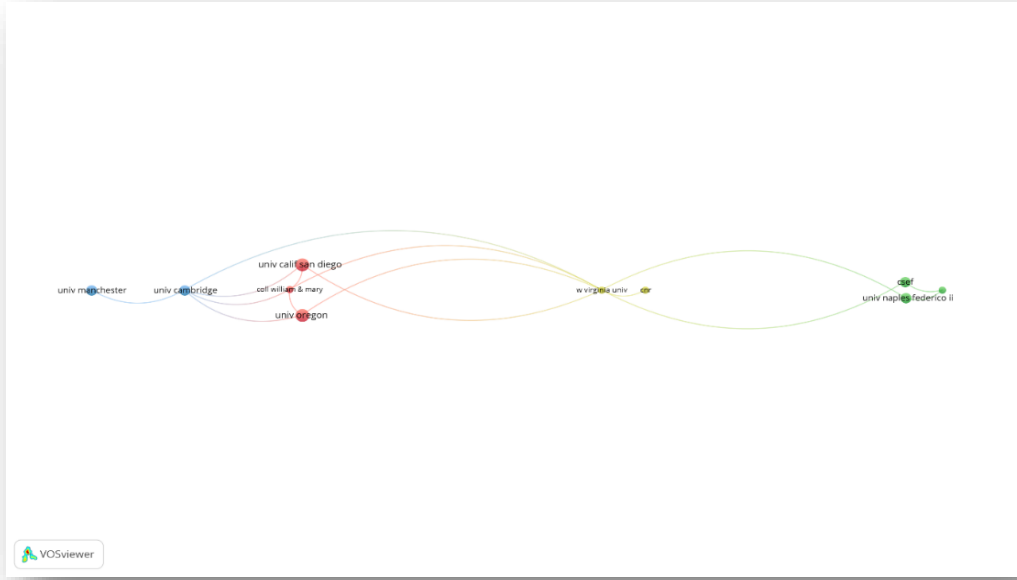
Ekonomik beklentilere ilişkin olarak yapılan analizde “adaptif beklentiler” ve “rasyonel beklentiler” anahtar kelimeleriyle araştırma yapılmış olup en az bir yayını ve 1 atıfı bulunması koşulunu sağlayan çalışmalar dikkate alınmıştır. Bu şekilde yapılan araştırma sonucunda 6 birimden oluşan ve 11 bağlantıya sahip olup toplam bağlantı gücü 14 olan 2 kümelik bir ağ haritası oluşmuştur. Söz konusu haritada Amerika Birleşik Devletleri 287 atıfla en fazla atıf alan, 9 bağlantı gücüyle de en yüksek bağlantı gücüne sahip olan ülkedir. Ardından 179 atıfla ve 3 bağlantı gücüyle İngiltere, 77 atıf, 8 bağlantı gücüyle Hollanda ve 66 atıf, 5 bağlantı gücüyle İspanya en fazla atıf alan ülkeler olmuşlardır. Bu ülkeleri Norveç, İtalya, İsviçre, Çin, İskoçya, Romanya, Tayvan, Almanya, Türkiye, Fransa, Portekiz, Yunanistan, Rusya ve Özbekistan takip etmektedir. Bu durum adaptif ve rasyonel beklentilere ilişkin çalışmaların gelişmiş ülke gurplarında yoğun olarak yayımlandığını ancak gelişmekte olan ülkeler tarafından yayımlanan çalışmaların da ilgi görmekte olduğunu göstermektedir.

Şekil-2. Adaptif ve Rasyonel Beklentilere İlişkin Ülke Atıf Analizi Sonucu

5.4. Kurumların Atıf Analizi (Citation of Organizations)

Adaptif ve rasyonel beklentiler teorilerine ilişkin olarak Web of Science veri tabanında yayımlanan çalışmaların yazarlarının bağlı olduğu kurumlara ilişkin atıf analizi sonucunda 10 birim, 4 küme, 15 bağlantı içeren ve toplam 86 bağlantı gücüne sahip olan bir ağ ortaya çıkmıştır. Bu analiz sonucunda en çok atıfı alan kurumun 5 bağlantı gücü ve 154 atıfla University of Cambridge olduğu görülmektedir. Bu kurumu 3 bağlantı gücü, 114 atıfla University of California San Diego, ardından 3 bağlantı gücü ve 91 atıfla University of Oregon takip etmektedir. Bu kurumları takiben en çok atıf alan kurumlar Hollanda’da Tilburg, İspanya’da Pompeu Fabra, ABD’de Minnesota State, Texas Üniversiteleridir. Bu durumun, gelişmiş ülkelerde yayımlanan çalışmaların daha fazla atıf aldığını gösterdiği söylenebilir.

Şekil-3. Adaptif ve Rasyonel Beklentilere İlişkin Kurum Atıf Analizi Sonucu

Çalışmanın bu bölümünde adaptif ve rasyonel beklentiler teorileri ile ilişkilendirilerek hazırlanan ve Web of Science veri tabanında yer alan makalelerin bibliyometrik analiz yöntemiyle literatür taraması yapılmıştır. Buna göre “adaptive expectations” ve “rational expectations” anahtar kelimeleri ile çeşitli 434 adet çalışma yayımlanmış olup, bunların %55 oranıyla büyük çoğunluğunun ekonomi ve finans alanlarında olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Web of Science veri tabanında yer alacak biçimde yayımlanan çalışmaların %64 oranıyla yine büyük çoğunluğunun Social Sciences Citation Index (SSCI) içinde taranan dergilerde yer aldığı görülmektedir. Bu durum adaptif ve rasyonel beklentiler kavramlarının ekonomi literatüründe sıkça kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca çalışmaların belli bir yılda toplanmamış olduğu ve özellikle ekonomik dalgalanmaların yaşandığı dönemlerde adaptif ve rasyonel beklentiler teorilerine sıkça başvurulduğu görülmektedir.

6. Sonuç ve Tartışma

Bir ekonomide yatırımcılar varlık dağılımını yaparken; tüketiciler harcama ve tasarruf kararlarını alırken, firmalar ise yatırım, üretim vb. konularda karar alırken piyasa beklentilerini dikkate almaktadır. Bu beklentiler ise merkez bankalarının para politikasına yönelik kararlarına ve bu doğrultuda oluşacak ekonomik görünüme bağlı olarak oluşmaktadır. Merkez bankalarının uygulamakta olduğu para politikaları ile piyasa beklentilerinin aynı doğrultuda olması halinde gelecekte uygulanacak para politikası değişikliklerinin piyasa tarafından önceden fiyatlanması beklenmektedir. Bu nedenle bu değişikliklerin piyasada şok etkisi yaratması beklenmeyecektir. Oysa beklenen politika değişiklikleri ile uygulanan arasında fark olması halinde piyasada dalgalanmalar yaşanması beklenecektir. Bu nedenle piyasa risklerinin azaltılması amacını taşıyan ekonomi politika yapımcıların uygulanacak yeni politikaları piyasa beklentileri doğrultusunda düzenlemesi gerekmektedir. Beklentilerin dikkate alınmaması ve hatta tam tersi yönde hareket edilmesi ise ekonomide istikrarsızlığın oluşmasına ve hatta oluşacak dalgalanmalara karşı önlem politikasının önceden belirlenmemesi halinde ekonomik krizlere neden olabilmektedir.

Ekonomide beklentilere ilişkin olarak, adaptif ve rasyonel beklentiler teorileri olmak üzere, iki temel teori bulunmaktadır. Adaptif beklentiler teorisi, piyasadaki karar alıcıların geçmişteki verileri kullanarak bugüne ve geleceğe yönelik beklentilerini şekillendirdiğini ve böylelikle makroekonomik değişkenlerin öngörülebilir olduğunu öne sürmektedir. Ancak söz konusu kararlar verilirken piyasa katılımcılarının tüm hatalardan öğrenmesinin mümkün olmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bu nedenle oluşan bilgi noksanlığı modeli kısıtlayıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra karar alıcılar kısa vadeli geleceğe yönelik kararları doğru alabilecekken uzun vadeli geleceğe yönelik alınacak kararlarda sapmalar söz konusu olabilecektir. Bu da adaptif beklentiler teorisinin eleştirildiği önemli noktalardan biri olarak sayılmaktadır.

Rasyonel beklentiler teorisine göre bireyler bugünkü ve gelecekteki ekonomik verilere yönelik tam bilgiye sahiptir ve bu nedenle politika değişiklikleri karşısında çok hızlı biçimde karar almaktadır. Tam bilgiye sahip olan bu piyasa katılımcılarının beklentileri öznedir ve eğer doğru ekonomik model kurulursa, nesnel olarak oluşturulacak olan beklentiyle aynı sonucu vermesi gerekmektedir. Eğer beklenen ve gerçekleşen değerler arasında bir fark oluşursa bu durum bir tahmin hatası olarak değerlendirilir ve bu hatanın tesadüfi değişken olduğu ifade edilmektedir.

Piyasa beklentilerinin ekonomik politikaların etkilerinin oluşmasında önemli bir unsur olduğunun açıklanması amacıyla hazırlanan bu çalışmada VOSviewer bibliyometrik yazılım programı kullanılarak Web of Science veri tabanı üzerinden bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Yapılan bibliyometrik analiz sonucunda “adaptive expectations” ve “rational expectations” anahtar kelimelerinin çoğunlukla ekonomi ve işletme finansı alanında yayımlanan çalışmalarda kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra elde edilen sonuçlarda dikkat çeken husus, bu anahtar kelimelerle yayımlanan çalışmaların yazarlarının ortaklık gücünün oldukça düşük olmasıdır. Dolayısıyla yayınların genel olarak tek yazarlı hazırlanmış olduğu dikkati çekmektedir. Literatür taraması ile ortaya çıkan bir diğer dikkat çekici sonuca göre ise adaptif ve rasyonel beklentiler teorileri oldukça geniş bir literatüre sahip olup yaygın bir çalışma alanında kullanılmıştır. Her hâlükârda bu çalışmanın ilgi odağı söz konusu teorilerin ekonomi bilimindeki kullanım alanlarıdır ve bu nedenle literatür çalışması sonrasında ekonomik temel üzerinden konunun analizine önce adaptif beklentiler, ardından rasyonel beklentiler teorileri ele alınarak devam edilmiştir. Adaptif beklentiler teorisi geleceğe yönelik beklentiler oluşturulurken cari dönemi dikkate almaması ve hata olması halinde beklentilerin uyarlanmasının yavaş olması gerekçesiyle eleştirilmektedir. Rasyonel beklentiler teorisi ise, ekonomideki karar alıcıların her zaman tam bilgiye sahip olmaması nedeniyle doğru beklentiyi oluşturamayabileceği gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmaktadır. Her hâlükârda iki teorisinin de ekonomik dalgalanmaların olduğu dönemlerde sıkça başvurulan teoriler olduğu göz önünde bulundurularak gelecekte yapılacak çalışmalarda da dikkate alınması gerekmektedir.

Kaynakça

- Agenor, P. R., Bhandari J. S. ve Flood, R. P. (1991). Speculative Attacks and Models of Balance-of-Payments Crises. *NBER Working Paper Series*, S. 3919, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 1-61.
- Akerlof G. A. (1970). The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488-500.
- Akerman, G. (1957). The Cobweb Theorem: A Reconsideration. *The Quarterly Journal of Economics*, 71(1), Oxford University Press, 151-160.
- Arrow, K. J., ve Nerlove, M. (1958). A Note on Expectations and Stability. *Econometrica*, The Econometric Society, 26(2), 297-305.
- Aslan, N. (2018), *Makro İktisat*, Ankara: Kamupark Yayınları.
- Barro, R. J. (1976). Rational Expectations and The Role of Monetary Policy. *Journal of Monetary Economics*, 2(1), 1-32.
- Barro, R. J., ve Gordon, D. B. (1983). Rules, Discretion and Reputation in a Model of Monetary Policy. *NBER Working Paper Series*, S. 1079, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 1-33.
- Bocutoğlu, E. (2016). *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Cagan, P. D. (1956). "The Monetary Dynamics of Hyperinflation", Friedman, M. (Ed.), *Studies in the Quantity Theory of Money*, Chicago: The University of Chicago Press, 25-117.
- Dubois, D. M. ve Holmberg, S. C. (2010). Adaptive and Rational Anticipations in Risk Management Systems and Economy. *AIP Conference Proceedings* 1303, 398-407.
- Evans, G. W., ve Honkapohja, S. (2001). *Learning and Expectations in Macroeconomics*, Princeton: Princeton University Press, 5-24.
- Ezekiel, M. (1938). The Cobweb Theorem. *The Quarterly Journal of Economics*, Oxford University Press, 52(2), 255-280.
- Ferrando, A., Ganoulis, I. ve Preuss, C. (2021), "What were they thinking? Firms' expectations since the financial crisis". *Review of Behavioral Finance*, 13(4), 370-385.
- Fischer, S. (1977). Long-Term Contracts, Rational Expectations and the Optimal Money Supply Rule. *Journal of Political Economy*, 85(1), 191-205.
- Franzese, R. J. (2002). Electoral and Partisan Cycles in Economic Policies and Outcomes. *Annual Review of Political Science*, 5(1), 369-421.
- Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy. *The American Economic Review*, 58(1), 1-17.
- Greenwald, B., ve Stiglitz, J. E., ve Weiss, A. (1984). Informational Imperfections in the Capital Market and Macroeconomic Fluctuations. *The American Economic Review*, 74(2), 194-199.
- Grunberg, E., ve Modigliani, F. (1954). The Predictability of Social Events. *Journal of Political Economy*, 62(6), 465-478.
- Grunberg, E., ve Modigliani, F. (1965). Reflexive Prediction. *Philosophy of Science*, 32(2), 173-174.
- Hahm, J.H., ve Mishkin, F. S. (2000). The Korean financial crisis: an asymmetric information perspective, *Emerging Markets Review*, 1(1), 21-52.
- Hebert, R. F. (1973). Wage Cobwebs and Cobweb-Type Phenomena: An Early French Formulation, *Economic Inquiry*, 11(4), 394-403.

- Kazancı, U., ve Tanyaş M. (2024). “E-ticarette Son Aşama Teslimatlarının Kentsel Lojistiğe Olan Etkileri”, Doç. Dr. İpek E. (Ed.), *Tedarik Zinciri ve Lojistik Yönetiminde Dijitalleşme ve Güncel Yaklaşımlar*, Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Kenen, P. B. (1995). What Have We Learned from the EMS Crises?. *Journal of Policy Modeling*, 17(5), 449-461.
- Kowalski, T., ve Shachmurove, Y. (2011). The financial crisis: What is there to learn?. *Global Finance Journal*, 22(3), 238-247.
- Lant, T. K. (1992). Aspiration Level Adaptation: An Empirical Exploration. *Management Science*, 38(5), 623-644.
- Lucas, R. E. (1972). Expectations and the Neutrality of Money. *Journal of Economic Theory*, 4(2), 103-124.
- Machlup, F. (1969). Speculations on Gold Speculation, *The American Economic Review*, 59(2), 332-343.
- Mishkin, F. S. (1990). Asymmetric Information and Financial Crises: A Historical Perspective. *NBER Working Paper Series*, S. 3400, National Bureau of Economic Research, Cambridge.
- Muth, J. F. (1961). Rational Expectations and the Theory of Price Movements. *Econometrica*, 29(3), 315-335.
- Myers, S. C., ve Majluf, N. S. (1984). Corporate financing and investment decisions when firms have information that investors do not have. *Journal of Financial Economics*, 13(2), 187-221.
- Nerlove, M. L. (1958). Adaptive Expectations and Cobweb Phenomena. *The Quarterly Journal of Economics*, 72(2), 227-240.
- Obstfeld, M. (1988). The Logic of Currency Crises. *Monetary and Fiscal Policy in an Integrated Europe*, 62-90.
- Pesaran, M. H., ve Weale, M. (2006). *Chapter 14 Survey Expectations*. Handbook of Economic Forecasting, 715–776.
- Phillips, A. W. (1958). The Relation Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861-1957. *Economica*, 25(100), 283-299.
- Rivot, S. (2022). Lucas and Friedman: The Challenges of Rational Expectations-Based Monetary Cycles for Adaptive Expectations-Based Monetary Long Trends. *Review of Political Economy*, 35(4), 972–986.
- Salant, S. W., ve Dale, W. H. (1978). Market Anticipations of Government Policies and the Price of Gold. *Journal of Political Economy*, 86(4), 627-648.
- Sargent, T. J. (1973). Rational Expectations, the Real Rate of Interest, and the Natural Rate of Unemployment. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1973(2), 429-480.
- Sargent, T. J., ve Wallace, N. (1973). Rational Expectations and the Dynamics of Hyperinflation. *International Economic Review*, 14(2), 328-350.
- Shaw, G. K. (1987). Rational Expectations. *Bulletin of Economic Research*, 39(3), 187-209.
- Shiller, R. J. (2003). From Efficient Markets Theory to Behavioral Finance. *Journal of Economic Perspectives*, 17(1), 83-104.
- Stiglitz, J., ve Weiss, A. (1981). Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. *The American Economic Review*, 71(3), 393-410.
- Taylor, J. B. (1975). Monetary Policy during a Transition to Rational Expectations. *Journal of Political Economy*, 83(5), 1009-1022.

- Taylor, J. B. (1979). Estimation and Control of a Macroeconomic Model with Rational Expectations. *Econometrica*, 47(5), 1267-1286.
- Townsend, R. M. (1983). Forecasting the Forecasts of Others. *Journal of Political Economy*, 91(4), 546-588.